

Havaintoja suomen kielen opiskelijoiden lauserakenneanalyysistä

Tarkastelen kirjoituksessani suomen kielen opiskelijoiden lauserakenneanalyysia. Havaintoni pohjautuvat Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen perusopintoihin kuuluvan Lauseopin kurssin opetuskokeiluun, jonka toteutin keväällä 2015.

Kurssille osallistui 56 opiskelijaa. Perusopintojen Lauseoppi on viiden opintopisteen laajuinen ja yhden lukukauden mittainen kurssi, jonka opetus on perinteisesti rakentunut luennoista ja harjoitustunneista. Opetuskokeilussa vähensin kurssin luento- ja harjoitustuntimääriä ja lisäsin mukaan sähköisessä oppimisympäristössä itsenäisesti ratkaistavia tehtäviä. Kurssilla käytettiin Turun yliopiston kehittämää ViLLE-oppimisjärjestelmää (www.ville.utu.fi).

Esittelen seuraavaksi kokemuksiani sähköisten tehtävien käyttämisestä yliopistotasoisessa opetuksessa. Lisäksi kuvaan havaintoja, joita olen tehnyt opiskelijoiden lauseanalyysistä. Minua kiinnostaa erityisesti, millaisia analyysiratkaisuja opiskelijat tekevät, kun heillä on jo melko paljon pohjatietoa tehtävien aiheista.

Alun perin halusin kokeilla sähköisen materiaalin käyttämistä perusopintojen kurssilla, jotta opiskelijat saisivat kokemusta sähköisten tehtävien tekemisestä. Vuonna 2015 opiskelijoilla ei vielä ollut omilta kouluajoiltaan kokemusta sähköisistä oppimisympäristöistä. Koska suurin osa tulevistakin suomen kielen maistereista toimii erilaisissa opetusteh-

tävissä, tulevaisuuden työssä sähköiset oppimisympäristöt ovat monelle arkipäivää. Muun muassa siksi opinnoissa kaivataan kokemuksia ja valmiuksia käyttää ja kehittää sähköisiä materiaaleja. Kokeilun tavoitteena oli myös kehittää kurssin opetustapoja.

Kokemuksia ViLLE-oppimisjärjestelmästä yliopisto-opetuksessa

ViLLE-oppimisjärjestelmä on sähköinen oppimisympäristö, jossa voi jakaa materiaalia, palauttaa tiedostoja, tehdä tenttejä ja ryhmätöitä. Se on kehitetty erityisesti sähköisten tehtävien tekemiseen. Järjestelmään voi rakentaa kursseja, joihin kootaan esimerkiksi joka viikoksi erilainen tehtäväpaketti. Tehtävät voi rakentaa myös niin, että ne etenevät taitojen kehittymisen ja vaativuuden mukaan. Oppimisympäristö on avoin siten, että oman kurssin voi rakentaa sekä omista että toisten opettajien tekemistä tehtävistä. Tehtävät perustuvat pääasiassa automaattiseen palautteeseen, mikä tarkoittaa, että opettaja tekee valmiiseen tehtäväpohjaan sisällön ja syöttää sinne oikeat vastaukset. Opiskelija saa tehtävistä palautteen ja pisteitä, minkä jälkeen hän voi korjata vastaustaan tai tehdä tehtävän uudelleen.

Alun perin ViLLE on kehitetty ohjelmoinnin opetukseen. Sitä on hyödynnetty laajasti myös perusopetuksen ja lukion matematiikan opetuksessa. Äidinkielen opetuksessa ViLLE-oppimisympäristöä

testattiin vuonna 2014 järjestämällä yhdeksäsluokkalaisten kansallinen oppimistulosten arviointi osittain sähköisesti, jotta saatiin esiin sähköisen ja perinteisen kokeen tulosten eroja (Harjunen & Rautopuro 2015). Seuraavaksi oppimisympäristön käyttöä on tarkoitettu laajentaa esimerkiksi kielten opetukseen. Sähköisiä tehtäviä ja luentoja aktivoivia materiaaleja kokeillaan Turun yliopistossa tällä hetkellä monessa eri oppiaineessa.

ViLLE-kokeilu Lauseopin kurssilla

Lauseopin kurssilla ViLLEä käytettiin kotitehtävien tekemiseen. Kurssi rakentui siten, että asia käsiteltiin ensin luennolla (yhteensä 32 tuntia). Sen jälkeen opiskelijat kertasivat luennon asioita tekemällä kotitehtävät ViLLEssä. Tehtäviä tehtiin joka viikko kolmesta viiteen yhteensä kymmenen viikon ajan. Itsenäisen työskentelyn jälkeen samaa aihetta jatkettiin harjoitusryhmissä (yhteensä 18 tuntia).

Lauseopin kurssilla kaikkea analyysiharjoittelua ei voi tehdä sähköisesti, koska kielen ja analyysitapojen moninaisuus on kurssin keskeistä sisältöä. Silloin voidaan käydä keskustelua esimerkiksi siitä, onko lauseissa *aamulla oli sumua* ja *aamulla oli sumuista* predikaatiivi vai e-subjekti ja tulkitaanko lauseet tila- vai eksistentiaalilauseiksi. Opiskelijoiden on tarkoitus pohtia lauseanalyysia myös epäprototyypisten tai erilaisia tulkintoja mahdollistavien lause-esimerkkien avulla, ei pelkästään etsiä oikeita ja vääriä vastauksia. Tällaiseen pohdintaan automaattisen palautteen antavat sähköiset tehtävät eivät sovellu, koska niihin on määriteltävä yksi oikea vastaus. Kotitehtävät olivat siis melko yksinkertaisia tunnistamistehtäviä, ja analyysia ja asian hallintaa syvennettiin harjoitusryhmissä. Sähköisetkin tehtävät kuitenkin monipuolistuivat ja vaikeutuivat kurssin edetessä. Lauseopin kurssilla opiskelijat pyrkivät saamaan jokaisesta sähköisestä tehtävästä täydet kymmenen

pistettä, ja siksi vastausta piti usein korjata tai täydentää kerran, jopa useamminkin.

ViLLE-oppimisjärjestelmän tehtävät on rakennettu siten, että järjestelmä kerää tietoa opiskelijan työskentelystä sekä tutkimuskäyttöön että opettajan avuksi. Näin opettaja pystyy seuraamaan esimerkiksi opiskelijoiden työskentelyyn käyttämää aikaa sekä tehtävien palautusmääriä. Erityisen kiinnostavia ovat opiskelijoiden tekemät ensimmäiset analyysiversiot. Opiskelijapalautteesta ilmeni, että suurin osa työskenteli kurssin aikana siten, että yritti tehdä sähköiset kotitehtävät ensin ilman luentomateriaaleja. Jos tehtävästä ei ensimmäisen palautuksen jälkeen tullut täysiä pisteitä, opiskelija ryhtyi tutkimaan kurssin muita materiaaleja ja pohtimaan vastaustaan tarkemmin, sillä palautettuaan tehtävän hän näkee oikeat ja väärät vastaukset muttei puuttuvia vastauksia. Ensimmäiset palautusversiot kertovat luentoaktiivisuudesta sekä luennolla käsiteltyjen asioiden omaksumisesta, mutta samalla ne avaavat mielenkiintoisen näkymän suomen kielen opiskelijoiden analyysitaitoihin sekä kykyyn tunnistaa ja nimetä lauserakenteita. ViLLE antaa opettajalle mahdollisuuden nähdä, millaisia ratkaisuja yksittäinen opiskelija analyysissa tekee. Näin opettaja voi seurata asioiden omaksumista sekä keskittyä harjoitustunneilla ja luennoilla asioihin, joita opiskelijoiden on vaikea analysoida tai joissa erilaisia tulkintoja on paljon.

Kurssipalautteen perusteella opiskelijat suhtautuivat sähköisiin tehtäviin pääasiassa myönteisesti, vaikka niissä oli jonkin verran teknisiä ongelmia. Kurssilla käytettiin mahdollisimman erilaisia tehtävätyyppejä: pelkkää alleviivaamista sekä alleviivaamista ja nimeämistä, rakenteiden nimien yhdistämistä esimerkkilauseisiin ja sopivien esimerkkilauseiden poimimista. Oppimisen kannalta parhaiten toimivat sellaiset tehtävät, joissa palautus näytti oikeat ja väärät

Merkitse seuraavaan tekstiin predikaatit klikkaamalla hiirellä. Huomaa, että useampisanaisen predikaatitrakenteen kaikki sanat pitää merkitä erikseen.

Kaikki sudenpennut **tulivat** mukaan, vaikka osa **ei olisi halunnutkaan**. Retki **ei ollut siirrettävissä** myöhemmäksi, vaikka joku **saattoi napista**. Nuorin osanottaja **itkeä tihutti** surkeana ja **halusi** kotiin äidin ja isän luo, mutta kuljettaja **otti ja lähti**. Minä **olin pyytämällisilläni**, että hän **sain pidettyä** kuitenkin suuni kiinni ja **olin olevinani** tyynen rauhallinen. Vähitellen lapsetkin **rauhoituvivat** ja **alkoivat katsella** ulos ikkunasta. Aurinko **oli nousemassa**. Jaoin **lapsille pillimehut**. Vähään aikaan **ei ollutkaan tehtävissä** muuta. Mielessäni **muuta** että retki **tulee olemaan rankka**. Onneksi **olen sopinut**, että serkkuni **tulee** voitelemaan lasten sukset. Auts, nyt ensimmäinen pikku retkeläinen **antaa ylen!** **Tuinkohan haukanneeksi** liian suuren palan? Jospa kaikki **mence mönkään**. Ei, tämä **ei voi epäonnistua**. Kyllä me **tulemme toimeen**.

Kuva 1.

Predikaattitehtävän palautusnäkyä. Korostettuna oikeat vastaukset.

Yritän ehtiä illalla lenkille. En ole luostia ainakin tunnin. Olin kiirettä järven ympäri. Haluan saada kunnan hien. Siksi minun on luostava kovaa. Pöytä luostava koko matkan. Jätkä luostava sykemittarin. Ään luostava vauhtia, kun olen luostava puoli tuntia. Sydän lyö tykkää viimeistä päivää. Olin ja lähden sittenkin liian kovaa. Suunnitelmani tunnin lenkistä menee mönkään, jos en laksaa pinkoa koko matkaa. Hölkätää lönköttelen loppumatkan, mutta menään väsähtää kesken lenkin.

- yksi verbi
- === liittomuoto
- - - verbiketju
- ..... verbiilitto
- ~ koloratiivirakenne
- verbi-idioomi
- ja-kiteymä

Kuva 2.

Predikaattien kertaustehtävän palautusnäkyä. Sanalle valittu lauseenjäsen näytetään VILLESSÄ alleviivauksena sanan alapuolella. Oikean lauseenjäsenen näkee ylleviivauksena valitun sanan yläpuolella.

vastaukset muttei puuttuvia (ks. kuvaa 1). Tällaisissa tehtävissä täysien pisteiden metsästäminen oli opiskelijoista motivoivaa, jos vastaukset löytyivät melko nopeasti. Joskus yhtä puuttuvaa kohtaa oli kuitenkin vaikea huomata. Silloin korjaaminen ja täydentäminen ei edistänyt oppimista vaan johti mekaaniseen vaihtoehtojen kokeilemiseen. Korjaaminen oli helposti mekaanista myös silloin, jos vastausvaihtoehdot oli annettu ja ne piti yhdistää sopiviin esimerkkilauseisiin (ks. kuvaa 5 s. 117).

Palautteen perusteella opiskelijat kokivat joka tapauksessa, että tehtävät auttoivat omaksumaan luennon asioita. Lähes kaikki olivat motivoituneita tekemään tehtävät ja pyrkivät suorittamaan ne mahdollisimman hyvin. Viikoittaiset kotitehtävät pakottivat aktiiviseen työkentelyyn koko kurssin ajan. Opiskelijat myös menestyivät kurssin tentissä aiempia vuosikursseja paremmin.

Pohdin seuraavaksi tarkemmin esimerkkitehtävien avulla, miten opiskelijat analysoivat erilaisia lauserakenteita ja mitä analyysi voisi kertoa rakenteista ja niiden hahmottumisesta osaksi kategorian prototyyppisyysjatkumoa: Osaavatko opiskelijat erottaa kategorian tyyppillisiä, prototyyppisiä tapauksia epäprototyyppisistä? Miten tyyppillisiä kategorioidensa edustajia analysoitavat tapaukset opiskelijoiden mielestä ovat? Entä millaiset rakenteet ovat opiskelijoista joko epätyypillisiä tai huonosti kategoriaan sopivia? (Ks. myös VISK 2008: s. v. *prototyyppisyys*.)

Predikaattiverbit

Lauseopin kurssi pohjautuu *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) tapaan kuvata lauserakenteita. Vaikka kielioppia ei olekaan kirjoitettu opetuksen tarpeisiin, se antaa monipuolisen pohjan opettaa lauseoppia opiskelijoille. Pysin pääsääntöisesti tekemään sähköisistä tehtävistä yksiselitteisiä, mutta mukana oli tarkoituksella myös joi-

tain erikoistapauksia, joita voi pitää epäprototyyppisinä ja joita on siksi vaikea tunnistaa tai luokitella.

Lähdin liikkeelle valenssin käsitteestä ja predikaattiverbin tunnistamisesta. Pohdin predikaattiverbin analyysia muuttaman tehtäväesimerkin avulla tarkastelemalla ensimmäisiä palautusversioita. Kuvan 1 havainnollistamassa predikaattitehtävässä pitää tunnistaa erilaiset ISK:n (2004) predikaattirakenteet.

Havaintojeni mukaan opiskelijat tunnistavat parhaiten predikaateiksi heille todennäköisesti ennestään tutuimmat rakenteet, jotka edustavat prototyyppisiä, tyyppillisiä predikaattirakenteita. Yksiselitteisesti predikaatteja ovat opiskelijoiden mielestä seuraavat verbirakenteet: *ei olisi halunnutkaan, halusi, painaisi, rauhoittuivat, alkoivat katsella, jaoin, mietin, tulee olemaan*. Mukana on vain yksi verbiketju ja yksi verbiliitto. Muut predikaattirakenteet ovat joko yhdestä verbistä koostuvia predikaatteja tai sitten liittomuotoja. Monitulkintaisia ovat puolestaan erityisesti rakenteet *tulee voitelemaan* ja *ei voi epäonnistua*, sillä niiden kohdalla opiskelijat ovat tehneet erilaisia analyysiratkaisuja. Suurin osa opiskelijoista (79 %) merkitsee *tulee voitelemaan* -rakenteen kokonaan predikaatiksi. *ei voi epäonnistua* -rakenteen tulkitsee kokonaan predikaatiksi noin 64 prosenttia, kun 36 prosenttia pitää predikaattina vain rakenteen alkua *ei voi*. Noin 30 prosenttia opiskelijoista katsoo *menee mönkään* ja *tulemme toimeen* -rakenteissa predikaatiksi vain finiittiverbin. Monet eivät miellä kokonaisuksi predikaattirakenteiksi myöskään predikaatteja *otti ja lähti, saattoi napista* ja *sain pidettyä*. Predikaattitehtävästä opiskelijat saivat kuitenkin keskimäärin korkeat pisteet (8,64/10).

ISK:n (2004) kuvaamat predikaattien epäprototyyppiset rakenteet opitaan kurssin aikana hyvin. Kuvan 2 esittämässä predikaattien kertaustehtävässä *jakiteymä otin ja lähdin*, verbi-idiomi *me-*

Merkitse hiirellä subjektit. Huomaa, että moniosaisen subjektirakenteen kaikki sanat pitää merkitä erikseen.

Juhlakengät kimaltelevat laatikossaan. Yritän olla rauhallinen, vaikka **aika** käy vähiin. **Hymysi** vie jalat alta. Olet ihana mutta särjet sydämeni. **Pojat** ovat olleet pelaamassa. Harkitsemme kanteen nostamista. **He** ovat väärässä, ja pistän heidät maksamaan. Sovimme lopulta riidan. **Salli** tarvitsee uudet kengät, mutta hänellä ei ole **rahaa**. Kun äidillä on **paikkapäivä**, **hän** pystyy auttamaan Sallia. **Salli** odottaa, että **työt** kioskilla alkaisivat pian. Hääparia odotetaan malttamattomina. **Paattämättömyytesi** hankaloittaa asiaa. Hävisitkö kaikki rahasi? **Jotkut** saattavat huomata ongelman. Ei auta **itku** markkinoilla. **Kaikki** ei kuulu sinulle. Siellä istui **viisi miestä**. Siiristä **laukku** sopii takin kanssa. **Isku** osui Markun leukaan. Jätä meidät rauhaan. **Alli** ja **Masa** riitelivät katkerasti. Ensi kerralla **minun** täytyy kieltäytyä. **Sinun** on lähdeittävä jo bussiasemalle. Rannalla on **lapsia**.

Kuva 3.

Subjektitehtävän palautusnäkömää. Korostettuna oikeat vastaukset.

- Muut olivat jo lähteneet, kun m_{inun} täytyi vielä pakata eväät. Leipiä on mukana nyt kymmenen.
- Aurinko paistaa, mutta tuulee kylmästi.
- Laukussa on nyt eväät ja tärkeät tavarat.
- M_{inun} on pakko varmistaa, ovatko saappaat kuivuneet eilisestä.
- Ylellä puuttui puukko. Sitä tarvitaan ehdottomasti.
- Pihalla on valtavasti variksia.
- Odottaminen on ärsyttävää, ja silti myöhästyn taas.
- On kiva lähtää reissuun. On myös mukavaa, että menemme kaikki yhdessä.
- Minua askarruttaa jättää varasukat pakkaamatta.
- On epäselvää, keitä lopulta lähtee.
- Minua vaivaa se, että jätin sukut kotiin.

- perussubjekti
- ≡ e-subjekti
- - - genetiivisubjekti
- ..... A-infinitiivisubjekti
- ⋯ lausesubjekti

Kuva 4.

Subjektien kertaustehtävän palautusnäkömää. Sanalle valittu lauseenjäsen näytetään VILLESSä alleviivauksena sanan yläpuolella. Oikean lauseenjäsenen näkee yleviivauksena valitun sanan yläpuolella.

nee mönkään ja koloratiivirakenteet *lyödä tykyttää* ja *hölkätä lönköttelen* tunnisteetaan erittäin hyvin.

Erikoisrakenteiden tunnistaminen ei ole kurssin sisällön kannalta kuitenkaan välttämättä keskeistä, ja siksi *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) sopii sellaisenaan opetuskäyttöön huonosti. Kertaustehtävässä yllättävän tulkinnanvaraista on kuitenkin myös rajankäynti yksiverbisten predikaattirakenteiden sekä verbiketjujen ja verbiliittojen välillä. Esimerkiksi 63 prosenttia opiskelijoista pitää ISK:n tulkinnasta poiketen verbiketjuna *yrityn ehtiä* -rakennetta ja 65 prosenttia *haluan saada* -rakennetta. Opiskelijoista 73 prosentin mielestä *ehdin juosta* on ISK:n tulkinnan mukaisesti verbiketju, 71 prosentin mielestä *on juostava* verbiliitto ja 69 prosentin mielestä *pyrin juoksemaan* verbiketju. Rakenteen *jätin laittamatta* merkitsee ISK:n tapaan verbiliitoksi 65 prosenttia opiskelijoista, ja kokonaisuus *en jaksa pinkoa* on verbiketju vain 42 prosentin mielestä. Osittain rakenteet on kyllä tulkittu kokonaisuuksiksi, mutta termit *verbiketju*, *verbiliitto* ja *liittomuoto* sekoittuvat.

Moniosaiten ja yksiosaiten predikaattirakenteiden erottaminen on vaikeaa, jos ei osaa soveltaa valenssin käsitettä ja hahmottaa, mikä on lauseen täydennyksiä saava verbi esimerkiksi *haluan saada* -rakenteessa (vrt. Savolainen 2005: 598). Osittain kyse on kuitenkin myös tulkinnoista. ISK (2004 § 469) pyrkii erottamaan predikaattirakenteista ne verbit, jotka voivat saada A-infinitiiviobjektin. Esimerkiksi *yrittää*-verbi saa yleensä objektikseen vain A-infinitiivin ja vaikuttaa ehkä siksi opiskelijoista verbiketjulta. Erikoisrakenteiden oppiminen on vienyt jossain määrin huomiota valenssin ymmärtämiseltä ja tehnyt tunnistamisesta mekaanista ja ulkoa opittua. Opiskelijoiden ratkaisut eivät näytä tukevan ISK:n tapaa luokitella verbiketjut ja A-infinitiiviobjektit

erikseen, edes silloin kun rakenne sallisi A-infinitiivin tilalle NP-objektin (*haluan saada kunnon hien* vs. *haluan kunnon hien*). Ainakin pedagogisiin tarpeisiin predikaattirakenteet pitäisi luokitella ja määritellä *Ison suomen kieliopin* kuvaustapaa yksinkertaisemmin – esimerkiksi siten, että verbiketjuja olisivat myös *maltaa tehdä* -tyyppiset rakenteet, joilla ei yleensä ole NP-objektia. Opetuksessa kannattaisi korostaa ISK:n kuvausta selvemmin prototyyppisiä rakenteita ja jättää kokonaan käsittelemättä tai vähemmälle huomiolle epäprototyyppiset predikaattirakenteet, kuten verbi-idiomit.

Subjektit

Seuraavaksi tarkastelen subjektien tunnistamista. Lähdän liikkeelle perustetävän ensimmäisistä palautusversioista. Kuvan 3 havainnollistamassa subjekti-tehtävässä pitää tunnistaa eri sijoissa olevia NP-subjekteja, eikä tehtävässä ole vielä mukana muunlaisten subjekti-rakenteiden tunnistamista. Tehtävän subjektit ovatkin opiskelijoille pääasiassa ennestään tuttuja.

Tehtävässä yksitulkintaisia subjekteja ovat opiskelijoiden vastausten perusteella nominatiivimuotoiset NP:t eli prototyyppiset perussubjektit: *juhlakengät*, *aika*, *hymysi*, *pojat*, *he*, *Salli*, *hän*, *Salli*, *jotkut*, *kaikki*, *viisi miestä*, *laukku*, *isku* sekä *Alli ja Masa*. Erilaisia tulkinnoita opiskelijat tekevät sen sijaan subjektien *rahaa*, *palkkapäivä*, *itku* ja *lapsia* kohdalla. Subjektit *rahaa* ja *palkkapäivä* luokitellaan ISK:ssa (2004 § 922) omistuslauseen e-subjekteiksi ja *lapsia* eksistentiaalilauseen e-subjektiksi. Opiskelijoista 73 prosenttia merkitsee NP:n *palkkapäivä* subjektiksi. NP *rahaa* on tulkittu subjektiksi 61 prosentin vastauksessa ja NP *lapsia* 54 prosentin vastauksessa. Partitiivimuotoisen e-subjektin mieltäminen subjektiksi vaikuttaa opiskelijoiden vastausten perusteella nomi-

natiivimuotoista e-subjektia vaikeamalta. Lisäksi monet valitsevat semantiikan perusteella subjektiksi lauseen omistajan (*hänellä, äidillä*). NP:n *itku* mieltämistä subjektiksi vaikeuttavat ehkä sanajärjestys, NP:n elottomuus ja ilmauksen kiteytyneisyys. Opiskelijoiden tekemät ratkaisut näyttäisivätkin tukevan Helasvuon ja Huumon (2010) ajatusta e-subjektikategorian ongelmallisuudesta ja epäprototyypisyydestä. Opiskelijat saattavat mieltää omistuslauseen e-subjektin objektimaiseksi (ks. ISK 2014 § 922).

Vertailuksi esittelen subjektin kertaustehtävää (ks. kuvaa 4 s. 114), jossa pitää tunnistaa erilaisia subjektirakenteita ja nimetä rakenne. Kertaustehtävä osoittautui selvästi perustehtävää vaikeammaksi.

Ainoa yksiselitteinen subjekti kertaustehtävässä on ensimmäisen lauseen nominatiivimuotoinen perussubjekti *muut*. Melko yksitulkintaisia olivat vastausten perusteella myös genetiivisubjekti *minun* sekä perussubjekti *aurinko*. Sen sijaan erilaisia tulkintoja opiskelijat tekivät seuraavista subjekteista: *leipiä, eväät ja tärkeät tavarat, puukko, odottaminen, jättää varasukat pakkaamatta, [se,] että jätän sukkat kotiin*. Näistä tulkinnanvaraisin lienee NP *puukko*, jonka voisi tulkita myös perussubjektiksi (esimerkiksi lauseessa *vielä puuttuivat puukot*). Koska sähköiset tehtävät vaativat yksiselitteisiä vastauksia, tämäntyyppisiä tulkintaongelmia sisältäviä tehtäviä kannattaisi välttää. Tulkintojen moninaisuus johtuu tehtävässä erikoislausetyypeistä, joissa esiintyy epäprototyypisiä subjekteja. Niiden poikkeukselliset rakenteet vaikuttavat oletettavasti opiskelijoista vierailta, vaikka kyse on kurssin kertaustehtävästä. Opiskelijoista 41 prosenttia on epävarmoja kvantorilauseen *leipiä on mukana nyt kymmenen* subjektista. Tunnekausatiivilauseen (*minua askarruttaa jättää varasukat pakkaamatta*) subjektiksi noin 40 prosenttia opiskelijoista mieltää joko elollistarkoitteisen pronominin *minua* tai on epävarma lauseen

subjektista ja jättää subjektin merkitsemättä.

Lausetyypit

Predikaattien ja lauseen ydinjäsenten pitäisi olla opiskelijoille tuttuja jo kouluopetuksesta, mutta perusopintojen lauseopin kursilla predikaatin käsite hahmotetaan eri tavoin kuin perusopetuksessa ja predikaattirakenteita luokitellaan tarkemmin kuin pedagogisessa kieliopissa. Myös subjektin kuvausta laajennetaan prototyypisistä NP-subjektista erilaisiin vastaaviin rakenteisiin. Syntaktiset lausetyypit sen sijaan ovat nykypöskelijoille täysin uusi asia, sillä niitä ei ole systemaattisesti otettu mukaan esimerkiksi yläkoulun äidinkielen opetukseen. Monet tutustuvat niihin ensimmäisen kerran valintakoekirjassa (Alho & Kauppinen 2008) ja Lauseopin kurssin luennoilla. Jotta lausetyyppien muotokriteerit olisi mahdollista ymmärtää, kursilla edetään niin, että ensin käsitellään predikaattia lauseen ytimenä ja sen jälkeen ydinlauseenjäsenet ja vasta kolmantena kokonaisuutena lausetyypit. Käsitelyjärjestys on muotoutunut kokemuksen perusteella, koska aiemmin kursilla aloitettiin tarkastelu lausetyypeistä, mutta käsittelytapa osoittautui liian haastavaksi, jos opiskelijalla ei ollut pohjatietoja peruslauseenjäsenistä. Esimerkki-tehtävistäni kuvan 5 havainnollistama tehtävä lausetyypeistä on ollut opiskelijoille kaikkein vaikein (pisteiden keskiarvo 5,77/10), vaikka tehtävässä on annettu vaihtoehdot valmiina.

Kaikkiaan epäprototyypisen subjektin tunnistaminen osoittautui opiskelijoille vaikeaksi. Lausetyypit vaikuttavat opiskelijoista monitulkintaisilta, vaikka niitä käsitellään prototyypisten mallien avulla ja melko yksinkertaisin muunnellin. Vain yksi opiskelija on valinnut ensimmäisellä kerralla kaikkiin kohtiin oletusvastauksen, eikä yhdessäkään lauseessa

ollut opiskelijoiden mielestä vain yhtä vastausvaihtoehtoa, vaan opiskelijat olivat päätyneet erilaisiin tulkintoihin. Monet ovat ensimmäisessä palautusversiossa myös jättäneet kohtia tyhjiksi. Yksiselitteisin on esimerkkilause *kakusta tuli liian makea*, sillä 92 prosenttia on tulkinnut sen tuloslauseeksi. Yksiselitteisiksi voi tulkita myös lauseet *kuka söi suklaan* ja *uusi pöytä on erinomaista työtä*. Nämä lauseet yli 85 prosenttia on tulkinnut transitiivi- ja kopulalauseiksi.

Kaikkein tulkinnanvaraisimpia ovat lauseet, joita voi pitää eksistentiaalilauseen prototyyppien muunnelmina (ISK 2004 § 893). Vain 35 prosenttia opiskelijoista on merkinnyt eksistentiaalilauseiksi esimerkkilauseet *pihalle ajoi paloauto* ja *silloin avautui Suomelle uudet vientimahdollisuudet*. Monet ovat pitäneet ensimmäistä esimerkkiä intransitiivilauseena, eikä tulkinta ole lainkaan mahdoton, sillä tekisihän toisenlainen sanajärjestys lauseesta selvän intransitiivilauseen

- a. Pihalle ajoi paloauto! EKSISTENTIAALILAUSE
- b. Kummipoika tulee huomenna käymään. INTRANSITIIVILAUSE
- c. Uusi pöytä on erinomaista työtä. KOPULALAUSE
- d. Omena putosi puusta. INTRANSITIIVILAUSE
- e. Kuka söi suklaan? TRANSITIIVILAUSE
- f. Minun on ikävä sinua. GENETIIVIALKUINEN LAUSE
- g. Halikko on Saloa. KOPULALAUSE
- h. Kenellä on kahdet lasit? OMISTUSLAUSE
- i. Monet sukulaisistani asuvat saaristossa. INTRANSITIIVILAUSE
- j. Nykylapsella on keskimäärin 546 lelua. OMISTUSLAUSE
- k. Matti Paavilainen toimi läänintaiteilijana. INTRANSITIIVILAUSE
- l. Silloin avautui Suomelle aivan uudet vientimahdollisuudet. EKSISTENTIAALILAUSE
- m. Tämä on sitä uutta juustoa. KOPULALAUSE
- n. Kyllä sinun kävi hyvin. GENETIIVIALKUINEN LAUSE
- o. Sinua potkaisi onni. TRANSITIIVILAUSE

Kuva 5.

Osa lausetyyppitehtävän palautusnäkyästä. Oikeat vastaukset lauseiden jäljessä.

paloauto ajoi pihalle. Toistakin esimerkkilausetta (*silloin avautui Suomelle uudet vientimahdollisuudet*) on kongruenssin puuttumisesta huolimatta ehdotettu pääasiassa intransitiivilauseeksi. Monet ovat jättäneet kohdan myös aluksi tyhjäksi. Lähes yhtä tulkinnanvarainen on esimerkkilause *monet sukulaisistani asuvat saaristossa.* Opiskelijoista vain 40 prosenttia pitää lausetta intransitiivilauseena. Monet analysoivat lauseen eksistentiaali- tai transitiivilauseeksi ehkä semanttisin perustein. Osa opiskelijoita näyttääkin tekevän lauserakeneanalyysia ensisijaisesti semantiikan perusteella esimerkiksi siten, että olemassa olemista ilmaiseva lause (*asuvat*) on eksistentiaalilause. Samanlainen ajattelutapa näkyi myös subjekti-tehtävissä, joissa muotokriteerin unohtaminen vaikeutti subjektin tunnistamista (esimerkiksi omistajan tai kokijan rakenteissa). Ongelma kertautuu lausetyyppien tunnistamisessa. Jatkossa kurssilla voisi kokeilla lausetyyppien ja lauseenjäsenten opettamista yhtä aikaa esimerkiksi siten, että perussubjekti käsiteltäisiin monikäyttöisten lausetyyppien yhteydessä ja eksistentiaalibjektin vasta osana erikoislausetyyppinä. Tämä voisi auttaa hahmottamaan muodon ja konstruktion yhteyttä.

Lopuksi

Omien kokemusteni ja opiskelijapalautteen perusteella sähköinen oppimisympäristö toi Lauseopin kurssille ainakin uudenlaisen tavan opiskella. Joka viikkoiset kotitehtävät rytmittivät työskentelyä ja helpottivat asioiden omaksumista. Suurin osa opiskelijoista teki sähköisiä tehtäviä mielellään, vaikka ensimmäisellä kerralla tehtävissä onkin aina hiottavaa ja korjattavaa. Samantapaisia tehtäviä voisi toteuttaa muissakin sähköisissä oppimisympäristöissä. Sähköisten tehtävien etu on opiskelijan saama välitön palaute. Opettajan kannalta VILLE-oppimisympäristön tehtävät ovat monella

tavalla hyödyllisiä, koska hän voi halutessaan seurata opiskelijoiden yksilöllistä osaamista ja saada opetusta varten tietoa vaikeasti omaksuttavista asioista. Lauseopin kurssilla kotitehtäviä katsottiin tarvittaessa vielä harjoitustunneilla, joilla analyysia edelleen syvennettiin. Sähköisten tehtävien rajallisuutena on aidosti tulkinnanvaraisten tapausten tunnistaminen, sillä yleensä koneen voi saada tunnistamaan vain yhden oikean vastausvaihtoehdon.

Pääasiassa opiskelijat osasivat tehdä kotitehtävät hyvin. Suurin osa sai tehtävistä täydet pisteet muutaman yrittämisen jälkeen. Olen edellä käsitellyt opiskelijoiden ensimmäisiä palautusversioita, koska niistä näkee, miten he aloittavat analyysin ja miten selviltä alun perin yksiselitteisiksi tarkoittamani keksityt esimerkkilauseet vaikuttavat. Ensimmäiset palautusversiot kertovat varmasti jonkin verran myös siitä, onko opiskelija ollut läsnä aihetta käsittelevällä luennolla. Kurssipalautteessa opiskelijat kertoivat, että tehtävät olivat tuntuneet vaikeilta silloin, jos oli joutunut olemaan poissa aihetta käsittelevältä luennolta ja omaksumaan asian itsenäisesti muusta kurssimateriaalista.

Tehtävien analyysi teki näkyväksi myös asiat, joita luennon pohjalta oli vaikea omaksua. Kurssin tavoite on antaa opiskelijoille vahvat analyysitaidot, ja ne kehittyvät vain harjoittelemalla. Sähköisten tehtävien avulla harjoittelusta tuli yksilöllistä. Toiset tarvitsivat kaikkien tehtävien tekemiseen yhteensä muutaman tunnin, toiset kymmeniä tunteja.

Opetuskokeilusta nousi esiin myös lauseopin tutkimuksen ja opetuksen kannalta mielenkiintoisia ilmiöitä. Tehtävät vahvistivat käsitystä siitä, että syntaktiset lausetyypit ovat opiskelijoille vieraita eikä lausetyyppilähtöinen pedagoginen kielioppi (Alho & Kauppinen 2008) ole levinnyt kouluopetukseen. Jos syntaktisia lausetyyppejä haluaa opettaa, opiskelijat tarvitsevat omaksumiseen aikaa. ISK:n

(2004) tapa kuvata predikaatteja vaikuttaa peruskurssille liian moninaiselta, eivätkä kaikki predikaattirakenteet tunnu opiskelijoista luontevilta. Predikaattirakenteiden käsittely kannattaa kurssilla keskittää prototyyppisiin rakenteisiin ja yksinkertaistaa kriteereitä *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) kuvaustavasta. Vaikka e-subjekteja käsitellään jonkin verran myös perusopetuksessa, e-subjektit olivat opiskelijoista pääasiassa epäsubjektimaisia, ja semantiikka ohjasi harjoitustehtävien esimerkkilauseissa tulkitsemaan subjektiksi esimerkiksi elollisen omistajan. Myös subjektin (ja objektin) rajaaminen kieliopillisissa sijoissa taipuviksi NP:iksi oli monelle opiskelijalle vaikeasti omaksuttava asia, koska semantiikka ohjaa tulkitsemaan esimerkiksi omistajan subjektiksi. Muotokriteerien omaksuminen on kuitenkin tärkeää, sillä lauseopin hahmottaminen antaa keskeisiä eväitä opettaa ja tarkastella suomen kielen rakennetta – oli sitten kyse esimerkiksi kirjoittamisen ohjaamisesta tai suomen kielen opettamisesta toisena kielenä.

PÄIVI LAINE
paipel@utu.fi

Lähteet

- ALHO, IRJA – KAUPPINEN, ANNELI 2008: *Käyttökielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1154. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HARJUNEN, ELINA – RAUTOPURO, JUHANI 2015: *Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014. Keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen*. Julkaisut 8/2015. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä subjekti on? – *Virittäjä* 114 s. 165–195.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAVOLAINEN, KATRI 2005: Äidinkielen pedagogiikan näkökulma Isoon suomen kielioppiin. – *Virittäjä* 109 s. 594–599.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi. Määritelmät*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkoversio. <http://scripta.kotus.fi/cgi-bin/visktermit/visktermit.cgi> (16.12.2016).